

JANKOVICS JÓZSEF

Bethlen Gábor politikájának követését sugalmazó politikai tervezet a 17. század utolsó harmadából

Az alább közlendő szöveggel (Magyar Nemzeti Országos Levéltár, E 205, Acta generalia, 40. cs. 341–348.) kapcsolatban sok a bizonytalanság. Jószerével csak egyetlen dolog bizonyos: értelmi szerzője Erdély számára a Bethlen Gábor-i, törökpárti politika követését javallja, s elszántan bírálja a Habsburg-udvarhoz fűződő uralmi reményeket. A szöveg célja, hogy Bethlen Gábor és az utána következő erdélyi fejedelmek életéből és uralkodásából példákat hozzon arra, miként hagyta cserben Erdélyt mindig a bécsi politika. Hogyan csalta kelepcebe, s miként hagyta magára a szövetségesül ígérkező fejedelemséget, s miért érdemes inkább minden körülmények között kitartani a „Török Nemzet” védőszárnya alatt.

A szöveg szerzőjéről, akinek munkája nyomán e kivonat készült, csak annyit tudunk, amennyit a textus bevall. Valószínűleg Barcsay Sándornak hívták, aki egy nagyobb emlékiratot írt, s aki Bethlen Gábornak és I. Rákóczi Györgynek, vagy I. és II. Rákóczi Györgynek belső, udvari embereként szolgált, sőt I. Apafi Mihálynak is „méltatlan voltomra udvari kapitánya lévén” részt vett az 1663. őszi érsekújvári kitámadásban is. Testvére volt Barcsay Ákos fejedelemnek és András, Gáspár, Mihály nevű fivéreinek, feleségét Fodor Klárának hívták. Életéről jelenleg nem rendelkezünk több adattal.

A szereztetés körülményeiről sincsenek biztos támpontjaink. A szövegből, illetve a szöveg lelőhelye és környezete – „Ex Wolf. De Bethlen Hist. Libris XI & XII Extractos 1601–1603.” (uo., 302.) – alapján nyert információk szerint esetleg a történetíró kancellár Bethlen Farkas (1639–1679) lehetett az a „szegény atyám”, akinél Barcsay Sándor írását láthatta-olvashatta fia, Bethlen László (1675–1717), Küküllő főispánja, a református egyház főgondnoka, Bethlen Miklós kedvelt rokona, aki az eredetiből ezt a szöveget kiemelte-kompilálta.

A kompiláció utalásaiból kideríthető az eredeti szöveg post quemje: Haller Gábor törökhöz menetele Apafi táborából, illetve a Habsburg kézen levő Érsekújvár 1663. augusztusi eleste adja az utolsó időpontot, amely után íródhatott, a kivonat pedig valószínűleg évtizedekkel később, 1690 után, mert I. Apafi Mihályt már néhaiként említi, jóllehet a történések nem érnek el Apafi haláláig, megmaradnak az 1663 körüli években.

*

Erdély országa, abban levő néhai dicsőséges fejedelmek tragédiájok,
melyek szükségességnek ítéltetnek ez mostani állhatatlan időre nézve a letételre¹

Néhai Bethlen Gábor² fejedelem ideje, és azon innét levő fejedelmek idejekben
miként agitáltattak,³ bizonyos⁴ letétele

Néhai Bethlen Gábor fejedelem Török Porta favorábul⁵ az Austriai Házzal miként componált,⁶ azzal nem illő terhelnem senkit, végben vívén az Austriai Házzal dolgát in Anno 1613 időktől fogva 1624-ben Császárral való compositiója⁷ után békességes fejedelemségét usuálta,⁸ dicsőséges uralkodásában holt el Porta favorában megtartván Erdélyt.

1630-ban öreg Rákóczi György⁹ fejedelem erdélyi fejedelemségre állíttatik, ki is az Austriai Házzal dolgait csendesítette, békességes uralkodásával Porta favorában végezte el életét.

Ezen két dicsőséges fejedelem dolgait írásibul szegény atyám Barcsaj Sándornak olvasván, ki is mindkét fejedelem udvari belső szolgálók volt, emlékezetre hagyván maga után, melyekkel terhelnem szükségesnek nem ítélem valaki elméjét.

Succedált¹⁰ 1648-ban fia, néhai ifjú Rákóczi György,¹¹ ki is mindaddig, valamíg Porta favorában magát megtartotta, dicsőséges fejedelemségét usuálta, de e világnak az ő mostoha fiai, kik nem egyébre céloznak, hanem az Ördög akaratin fundálva¹² dolgokat, seditiókat nutriálnak,¹³ amint példa erre az Austriai Ház, midőn munkálódná az Öreg Rákóczi György fejedelem ötet bosszantását fiában, ifjú Rákóczi Györgyben kívánta megtorlani, kezdi el praxisát¹⁴ fejedelem belső emberi által. Havasalfölde lévén olyan manutentiójában¹⁵ a Török Portának, mint Erdély, intimáltatik,¹⁶ menjen reája,

1 lejegyzésre

2 Bethlen Gábor (1580 k.–1629), fejedelmi tanácsúr Báthory Gábor uralkodása alatt, 1613-tól haláláig Erdély fejedelme.

3 folytak

4 biztos, valós

5 kegyéből

6 egyezett meg

7 kiegyezése

8 gyakorolta, hasznosította

9 I. (öreg) Rákóczi György (1593–1648), kelet-magyarországi kálvinista nagybirtokos, 1630-tól haláláig Erdély fejedelme. Bethlen Gábor politikai elképzelésének folytatója.

10 következett a trónon

11 II. (ifjú) Rákóczi György (1621–1660), 1648-tól Erdély fejedelme, 1657-ben a Porta engedélye nélkül hadjáratot vezetett Lengyelország ellen. A török ezért megbüntette Erdélyt, s a fejedelem is a török elleni harcban esett el.

12 alapozva

13 meghasonlásokat, lázadásokat táplálnak

14 ügyködését

15 kezelésében, fenntartásában

16 rávétetik

és Portátul statuált¹⁷ vajdáját turbálja,¹⁸ reménlvén, azáltal a Török Portának kedvetlenségére juttatják, melyet elkövetve, viszik újabban Moldovára, azt is hasonlóképpen turbáltatják. Ítéljen akárki róla, ha nehézség nélkül lehetett-e a Porta hatalmában lévő fejdelme ilyeket cselekedjék? Birodalmában ezekkel sem boríthatván el, veszedelmesen javalltatik Lengyel Országban való mente, mely is in Anno 1657 incoalódik,¹⁹ mikor ezekben belé szédítették légyen, következnek a dolgoknak kedvetlen gyümölcsei.

Az Austriai Ház demonstrálja²⁰ a Portának, néhai ifjú Rákóczi György fejdelem mire célozzon, tudniillik minden feltett szándéka Török Nemzet ellen való fegyverkezés, mely által hozza kedvetlenségében annak a nemzetnek, amelynek favorában csendes fejdelemségét élte, elkezdvén ezen utakon. In A[nno] 1658 promoveálni²¹ kívánván ellenére a fejdelemnek, amely lengyel követ ment avégre, hogy a Török Portát felindítsa ellenére, elfogatott az ónadiaktul²² Portára menő útjában, leveleit, minden expeditióit²³ hozták Patakra,²⁴ néhai idősbik Öreg Rákóczi Györgyné fejdelem asszony²⁵ kezéhez, mellyekből világosan kitanulhatták, miben munkálódjék az Austriai Ház. Tudniillik Rákóczi György fejdelemnek veszedelme következék Lengyel Országban. Valóságosítja ezen Veselényi Ferenc²⁶ palatinus udvari kapitánya, Semsei Sándor, küldetvén kemény terminusokkal:²⁷ azon lengyel követnek levelei és mindene kezéhez adódjék, másként armada²⁸ száll alája Pataknak, Császár Birodalmiban követet nem lévén szabad bántani, magam is méltatlan voltomra inasi szolgálatján lévén azon méltóságos háznak.²⁹ Zákány András, Baxa István³⁰ uramék lévén fejdelem asszony tanácsi akkor tájban, javallaniok kellett azon lengyel követnek minden elvettét megadattni. A leveleket páriáltatván,³¹ Isipi Ferenc nevű udvari szolgájátul küldvén be Lengyel Országra a fejdelemnek, melyből az ellene való praxis³² napfényre jött. Látni való dolog az Austriai Ház nutriálta a veszedelmet, valóságosítván³³ ezzel midőn a Török Porta Tatár Hamját³⁴ beindította legyen Lengyel Országban. Azon egy értelemmel a német armada indíttatott lengyel Krakkó alá, lévén lengyel urak közül sógorsági néhai fejdelem-

17 trónra emelt, beiktatott

18 zavarja meg

19 1657-ben rákényszerítették

20 rámutat, feltár

21 támogatni, elősegíteni

22 ónodiaktul

23 rábizott küldeményt

24 Sárospatakra

25 Lórántffy Zsuzsanna, I. Rákóczi György felesége, II. Rákóczi György anyja.

26 Wesselényi Ferenc (1605–1667), füleki kapitány, végvári főkapitány, 1655-től haláláig a császár helytartója, palatinus.

27 kifejezésekkel, feltételekkel

28 had

29 Ti. a fejedelmi Rákóczi családnak.

30 Baxa István (megh. 1670) erdélyi nemes, debreceni útjában levágták a törökök.

31 lemásoltatván

32 mesterkedés

33 igazolván

34 tatár kánját

nek, azoktól is vévén informatiót³⁵ veszedelme eránt,³⁶ közelítvén a Tatár Hám táborához fejdelemnek, úgy a német armada Krakkóhoz, aholott is³⁷ Svetiai Király³⁸ generálisa, Vircz nevű, fejdelem részéről Bethlen János³⁹ a lovassal, Barcsaj Gáspár⁴⁰ gyalogjával hagyattak volt, kételenítettvén⁴¹ a fejdelem eljöni e két erő előtt. A Tatár Hám egész táborát körülvéve elrabolja, maga a fejdelem mintegy ötszázad magával kijűvén, Krakkót kételenítettnek feladni a német armadáinak, elkísírvén a Svecust, úgy a fejdelem részéről való hadat, Apaffi Istvánt⁴² és Gyerőffi Györgyöt,⁴³ beszercei bírót hagyván zálogképpen az akkori marschallus⁴⁴ mellett, ki is Munkács tájkéjén kiűtvén, nagy károk tételével fordult vissza.

A néhai méltóságos II. Rákóczi György fejdelem actái
Lengyel Országbul kijűtével ezenek

Akarván ezzel is domálni⁴⁵ az Austriai Házat, expediálta⁴⁶ Mikes Mihály kancelláriusát Bécsi Udvarhoz, úgy az magyar urakhoz. Megtértével azon expeditiójából, száájbul hallottam, hogy ezeneket mondotta Asszonyunknak: a magyar urak nem segíthetnek, mivel nincsen hitelek, az Udvar pedig és az Clerus azt mondja: jobban akarjuk, vadak, madarak lakják Erdélyt, mintsem ember, mivel mindenkor Erdélybül oriáltatott⁴⁷ veszedelme az Austriai Háznak.

Emlékezem valóságára néhai Lorantfi Susánna Fejdelem Asszony kívánta Tarpára júni a fejdelmet, ki is Székely Hídrul oda jűvén, anyjuk M[éltóságos] Fejdelem Asszony Munkácsrul odamenve kérte fiát, Erdélyben bé ne menjen, sok szavai után e' lett resolutiója:⁴⁸

Hogy nem mint az [...] ⁴⁹ az Austriai Ház hálójában kerítse, inkább kívánja Erdélynek bokrát vérével meg festeni.

35 hírt, tudósítást

36 felől

37 ahol

38 svéd király – X. Károly Gusztáv – tábornoka

39 Bethlen János (1613–1678), több fejdelem kancellárja, történetíró. Az 1657-es lengyelországi hadjáratban Krakkó főparancsnoka. A többséggel ellentétben elkerülte a tatár fogságot, sikert katonáival Erdélybe hazatérnie.

40 Barcsay Gáspár, II. Rákóczi György udvari gyalogkapitánya, a lengyelországi hadjáratból ő is hazatért Erdélybe.

41 kénytelenítettvén

42 Apaffi István (megh. 1668), I. Apafi Mihály erdélyi fejdelem testvére, részt vett II. Rákóczi György lengyelországi vállalkozásában, 1657-ben kezesként ott is maradt.

43 Gyerőffi György (1635–1694) részt vett II. Rákóczi György lengyelországi hadjáratában, tíz évet tatár fogságban töltött.

44 marschallus, hadvezér

45 kedvezni

46 elküldte

47 eredt

48 elhatározása, döntése

49 [olvashatatlan szó]

Bizonyos okokra nézve kételeníttetvén bémenni Erdélyben, bémentével maga székben. Portárul jött demandatuma⁵⁰ az országnak, hogy válasszanak más fejedelmet magoknak, akkor tévén ki a Porta fejedelmre való nehézségét,⁵¹ okozván⁵² azokkal, melyre keresztényi indulatjátul viseltetve a fejedelem engedte meg a statusoknak,⁵³ úgy választott a huszti Redei Ferenc,⁵⁴ csendesíteni akarván a Portát.

Portán lévő emberei, kapitiai⁵⁵ assecurálván⁵⁶ a fejedelmet, tizenötezer arannyal Portának minden nehézségeit lecsinálják,⁵⁷ de az intimátorok ellenkezőt javallván, mi lett a vége, ide alább megláthatni.

Az alatt a Budai Vezér Lippához szállott, ahová is a fejedelmet ingerlették mennie, Isten szerencsésé tévén fegyverét, azon Vezéren triumfált,⁵⁸ ellenben a Portát maga ellen nehezítette. Bemenvén Erdélyben, Medgyesen létével Barcsaj Gáspár udvari gyalogkapitánya lévén, Medgjes alá érkezésével Redei Ferenc fejedelemségéről lemondott, kit is a fejedelem Husztra⁵⁹ kísértetett minden kedvetlensége kívül.⁶⁰ A Porta mind a lippai harc, mind az Erdélyben való újabb bemenettel kedvetleníttetvén, indította fegyverét.

Fővezér maga személy szerint Jenő felé nagy erővel, Tatár Hám az székelységen erejével Erdélyben jüvén bé, vástálta⁶¹ Erdélyt, Jenőt feladván a vezérnek, benne lévő kapitányát s porkolábját⁶² a hely feladásáért exequáltatván,⁶³ a fejedelem kételeníttetett Ecsedhez kinyomulni Erdélyből, a fejedelem Majtíntul⁶⁴ az Erdélyi Uraknak írván, menjenek a Fővezérhez, és amint csendesíthetik, munkálódják. Kit is odamentekkel domálták,⁶⁵ magok közül valót statuálván pro Principe.⁶⁶ A Tatár Hámnak committálva,⁶⁷ forduljon vissza az országbul, Fejer Várig⁶⁸ már az egész országot vástálta lévén, láttatott csendesedni.

Újabban bémenvén az fejedelem Erdélyben, Vas Kapunál⁶⁹ a Budai Vezérrel kételeeníttetik megharcolni, holottis szerencsétlenkedik,⁷⁰ de ugyan az országbul ki nem

50 parancsolata

51 mutatta ki a Porta afeletti elégedetlenségét, hogy Rákóczi az ő engedélye nélkül támadott Lengyelországra

52 okolván

53 rendeknek

54 Rédei Ferencet (1616–1667), Bethlen Gábor sógorát, Máramaros főispánját választották meg Rákóczi helyébe fejedelemnek az erdélyi országgyűlés tagjai, 1657–1658-ban állt az ország élén.

55 kapitia, kapitia, török szó: követ, állandó követ

56 biztosítván

57 leszerelik, elhárítják

58 győzedelmeskedett

59 Huszt

60 Rédei Ferenc nem tiltakozott a lemondatása ellen

61 feldúlta, elpusztította

62 őrségét

63 kivégeztetvén

64 Majténytől

65 meggyőzték

66 maguk közül állítottak fejedelmet

67 elrendelvén

68 Gyulafehérvárig, a fejedelemség központjáig

69 Vaskapu, erdélyi szoros az Al-Dunán

70 szerencsétlenül jár

mégyny. Barcsai Ákost⁷¹ Szebenben a török bekísérteti az erdélyi urakkal, maga az Vezér kimegyen az Vas Kapun. A fejedelem Szeben alá szállván Gyaluhoz gyün ugyan azon Budai Vezér, aholottis a fejedelem kételenítették véle megharcolni, maga veszedelmével, holott M[é]l[tósá]gos Urak, Bán Zrénji Miklos,⁷² Nádasdi Ferenc⁷³ kitanulván⁷⁴ dolgait az Austriai Háznak, adták értésére a fejedelemnek. Veselenji Ferenc palatinus feles fegyverrel Rakamazhoz szállván avégre, hogy ha a török erő előtt kételenítettnek kifelé nyomolni, a fejedelem obviálhassa.⁷⁵ Ezek vitték az ultimariára,⁷⁶ amely gyalui seb után holt el is.⁷⁷ Holtával következtek ezek a gonoszak.

Ali bása⁷⁸ Várad várát megszállja, reménkedve reménkedtek⁷⁹ mind a megszállott várbeliek, mind az kívül való haza fiai Veselenji Ferenc Palatinusnak, ha csak lármával⁸⁰ is, distrahálja⁸¹ a Várad alatt lévő fegyvert, de nem cselekedte, sőt mindaddig Rokomozná⁸² állott, míg Várad várát megvették, mellyel is megbizonyította az Austriai Ház minden titkos akaratját.

Következett újabb involúciói⁸³ löttek Erdélynek az Német Erdélyben való behívásával, mellyre újabban Ali basa vezér Tatár Hámmal Erdélyben be jüvén, úgy Montekukuli⁸⁴ generális armadával béeérkezvén Kolosvár mellé, állott meg, kinek is ordere⁸⁵ e' volt: Ha a török basát akar Erdélyben statuálni, megverekedjék véle, másként, ha kereszténybül álló fejedelmet állít fel, forduljon vissza, mellyet is cselekedett, mihelyt Apafi Mihály⁸⁶ fejedelemségét megtudta, kit is Vásárhely⁸⁷ mellett Libáncs nevű helyen s mezőn statuált a török.

1661. Kemény János⁸⁸ fejedelem ellen be jüvén Ali basa és a Tatár Hám Apafi Mihály fejed[elem] alkalmatosságával,⁸⁹ benn lévén mind a németiség az erősségekben, mind

71 Barcsay Ákos (1619–1661), 1644 és 1658 között karánsebesi és lugosi bán, hunyadi főispán. 1658-tól 1660-ig Erdély fejedelme, 1661-ben lemondott tiszteről, de Kemény János, az új fejedelem kivégeztette.

72 Zrínyi Miklós (1620–1664), horvát bán, költő és hadvezér. Ellenzője a császári török-politikának.

73 Nádasdy Ferenc (1625–1671), Vas, Zala és Somogy főispánja, 1664-ben országbíró, császári belső titkos tanácsos. 1667–1670 között királyi helytartó. 1671-ben kivégezték.

74 kiismervén

75 találkozhasson vele

76 a végsőkig

77 II. Rákóczi György a harcban szerzett sebébe halt bele.

78 Csengizade Ali, 1664-ben a szultán kivégeztette. Jenő és Temesvár pasája, 1660 és 1661 között az Erdélyben működő török hadak fővezére.

79 rimánkodtak, könyörögtek

80 hadmozgással, fegyverzajjal

81 vonja el

82 Rakamaznál

83 gyötrelmei

84 Montecuccoli, Raymundus (1609–1680), német származású császári hadvezető, magyarellenes megnyilvánulásai miatt népszerűtlen volt a kortársai között.

85 parancsa

86 I. Apafi Mihály (1632–1690), 1661-től török segítséggel haláláig Erdély fejedelme.

87 Marosvásárhely

88 Kemény János (1607–1662) Fehér vármegye főispánja, fogarasi főkapitány. 1645-től főgenerális. II. Rákóczi György lengyelországi hadjáratának fővezére, ahonnan tatár fogságba került. Önéletíró. 1660–1662 között Erdély fejedelme, török elleni csatában esett el.

89 Apafi Mihály fejedelmi beiktatása alkalmával

penig Apafi fejd[elem] részéről az országbeliek, az szegénység, úgy az nemesség házaknál lakván, se töröktől, se magok felekezetektől bántódások nem lévén, a két részről való vitézlő rend ellenkeztek egymással, a regnicolák oeconomizáltak.⁹⁰

Néhai Apaffi Mihály fejdelemségével gestált⁹¹ dolgok

A Tatár Hámot, úgy az török erőt Erdélyből amoveálva⁹² csendesedtek az ország dolgai, azmelly helyekben praesidiumokat⁹³ hagyott volt Montekukuli, Kemény János fejdelem kérésére, azok is kimenvén, maradt magának az ország, a statusok pro Principe observálván Apafi fejdelmet.⁹⁴ A gonosz lélek minthogy nem nyughatik, talált Apaffi fejdelem mellett lévőek közül, nevezet szerint Haller Gábort,⁹⁵ ki is Temesvárra menvén az Vezérhez, prodálta⁹⁶ Apaffit, hogy a némettel szöveteznék, mellyre jött parancsolatja, maga mentségére menjen. Hazánkat féltve inducáltuk⁹⁷ az odamenetelre, noha kevés reménségünk volt hazánkban való térésünk eránt, méltatlan voltomra udvari kapitánya lévén megnevezett fejdelemnek, értük a Fővezért Érsekújvár alatt, holott is pompásan excipiálván,⁹⁸ a gyanú alól odamentével magát igazította, mi visszajöttünk, az vádló ott maradt máig. Ottlétünkkel Kereszturi János nevű Vice Palatinust⁹⁹ ott találván jött fejdelem udvarlására, kit is midőn kérdené, mire való ilyen végházát Magyar Országának Német Császár hivalkodó szemmel nézi, mellyet is már Forgács Adam feladott volt a töröknek, odavaló Generalis lévén, a hada Párkánál¹⁰⁰ veszvén el, nem lévén kivel megtartani, melly kérdőre lévén feleleti e' volt: mikor az Magyar Nemzet az Austriai Ház favorában ajánlotta magát, olyan conditiókat praescribált¹⁰¹ Királyának, hogy ha azokat megtartsa, a Magyar Nemzetnek jól volna dolga, hahogy penig nem kívánja a Magyar Nemzet boldogságát ezen a praxison,¹⁰² az Pogány elébb-elébb harapózva magyarországi erősségeket végye, és midőn feljebb közelítene, demonstrálja a kereszténységnek, magok is veszedelmeztetni fognak, közelítvén birodalma a Török Nemzetnek, ezzel a színnel fegyvert indítván a kereszténység a török ellen, az erősségeket visszavegyék, a tartományokat birodalmában vehesse, és azután ne conditiói¹⁰³

90 lakosság pedig gazdálkodott

91 történt

92 elmozdítva

93 őrséget

94 a rendek fejedelemként elfogadták Apaffit

95 Haller Gábor (1614–1663), tanácsúr, jenei főkapitány, Zaránd főispánja, Várad főkapitánya, 1663-ban a törökök kivégezték.

96 kiadta, elárulta

97 rábeszéltek

98 fogadtatván

99 alnádort, palatinus-helyettes

100 Párkány

101 feltételeket írt elő

102 módon, gyakorlatban

103 ne a feltételek szerint

szerént regállya¹⁰⁴ a Magyar Nemzetet, hanem mint fegyverével acquirált¹⁰⁵ országot, úgy bírhasa, e' szerént resolvable¹⁰⁶ az a nagy ember, az Austriai Ház titkos munkáiban, mellyek is e mai napig avagy nem úgy jüttek-e le,¹⁰⁷ és ha Isten a magyar fegyver által a Magyar Nemzet javára ne repraesentálja¹⁰⁸ magát, mind Magyar Országban s Erdélyben vége lött volna a mi dolgunknak, az Austriai Ház kívánsága szerént.

Azért ezekbül a meglett dolgokból kilátni, eleitül fogva miben munkálódott az Austriai Ház, úgy ma is hogy munkálódja gonoszunkat, elhihető. Istent híván segítségül, mint hogy éjjet napot össze téssen, miként vesszünk mind a két haza,¹⁰⁹ illő mediumirul¹¹⁰ gondolkozni és e' télen orvoslani. Tetszésem azért ez.

Minthogy mindezekbül nyilván kijün, nem jönkra célozott és céloz az Austriai Ház, e' télen Erdélyben bemenvén M[él]t[ósá]gos székiben, onnat mind a két haza securitását¹¹¹ munkálódhasa, most az ideje, mert ha nyárra halad a hadak indulatival,¹¹² késő munkában venni, fegyverünkhöz nem bízhatunk, távul lévén, akiktül várhatnánk is protectiót,¹¹³ addig torkában lévén megehült oroszláninknak, elnyél, míg segítenének, amint feljebb íram. Svecus, muszka, kozák, confoederátusi¹¹⁴ lévén, lengyelországi bémenetelével néhai ifjú Rákóczi György fejdelem urunkkal annyi idők alatt, míg ellenségével viaskodott, segítette-e meg valamelyik? Hasonlótlul tarthatni, kell azért elkövetni a szabados utakat,¹¹⁵ mellyet is akármelly keresztény Potenta¹¹⁶ micsoda okkal disvadeálhatna,¹¹⁷ akik közülök a Magyar Nemzetnek és Erdélynek jót kívánnak, hogy mi senki offensájával,¹¹⁸ hanem a magunk megtartatásunkkal munkálódjuk a magunk dolgait. Sőt inkább valakik nekünk jót kívánnak, nemcsak javallani, hanem ugyan segíteni tartoznak. Ha azért egy Római Császár és Francia Király és több Keresztény Királyok s Fejedelmek nem contemnálják¹¹⁹ a Török Nemzettel való uniójokat,¹²⁰ távol lévén tőlök, hát mi, kik Isten kívül elig¹²¹ reménlhetünk valakikben, sőt elnyél bennünket valamikor akarja, mert a pitvarunkban¹²² fekszik.

104 kormányozza

105 szerzett

106 döntött

107 törtétek-e

108 nem mutatja meg

109 ti. a Királyi Magyarország és Erdély

110 eszközeiről

111 biztonságát

112 indulásával

113 védelmet, támogatást

114 svéd, orosz, kozák szövetségesei

115 követni a jogos utakat-módokat

116 uralkodó

117 ellenezhetné

118 sérelmével

119 tagadják meg

120 szövetségüket

121 az Istenen kívül alig

122 küszöbünk előtt

Hogy a téli operációt¹²³ javallám, oka ez: adta volna Isten vásárhelyi gyűlés¹²⁴ alkalmatossággal bennlétünkkel követtük légyen az egész nemzetségek előtt tudva lévén mind inauguratiója,¹²⁵ mind Erdély országa manutentiója,¹²⁶ avagy csak bennlétünkkel indíthattuk légyen meg ezen munkákat, melyre Isten továbbra segítjen bennünket, másként nagy csorbájával is az Austriai Ház elcsinálja¹²⁷ dolgát a Török Nemzettel, késő lesz a mi dolgunk. <Bizom> Kétségeskedvén a Török Nemzet a Keresztények fegyvere eránt, nem lesz munkánk haszontalan, igaz ügyünk lévén, mellénk áll jó Istenünk, akitől is függnek minden nehéz dolgok lecsendesítések, becsesb lévén székiből való expeditiói, mint Erdélyen kívül, a nemzetségek előtt, nem tarthatván téli alkalmatossággal valamelly erőnek ránk való jöttétül, bátorságosan követhetjük dolgainkat.

Bementünkkel, ha onnat felül armistitium¹²⁸ találna lenni, avagy ha szintén nem lenne is, olyan erővel mehetnénk bé hírünkkel, szélyel lévén quartélyra¹²⁹ osztva az Erdélyben lévő némettség, öszve menni nem engedtetnék, míg az egész corpus¹³⁰ béérkeznek oly alkalmatossággal a székes hely közelíttethetnék, ahonnan az expeditiók emanáltathatnának securus¹³¹ utakon. Amint rá emlékezem, volt tetszésem Miskolcon a Havasalföldi Vajdát elcsinálni, Fogarasföldén lévén egy Alsó Szombat nevű udvarháza a Fiscusnak,¹³² melynek is egy faluját az Öreg Rákóczi György fejdelem adta volt ezen Vajda familiájának, melyért is igen observáltatik¹³³ töllök a Rákóczi Ház, azon udvarházát jószágával Vajda és familiájának nem volna idegen dolog most is conferálni,¹³⁴ amellyel barátunkká csinálván, pénzével segítene kölcsönében úgy egyebekben is szolgálhatna. Isten sem ellenzi a rendes mediumok¹³⁵ elkövetését.

Noha kárhoztatott Erdély és a Keresztény Fejedelmek idegenítették törökkel való barátság eránt,¹³⁶ de nem méltán, bizonyosság reá a keresztény fegyver, midőn a Török Nemzet ellen tötte ki magát, avagy Erdély nem mellé állott-é, milliókkal s minden tehetségével segítve a keresztények fegyverét, noha kevés hasznát vette Erdély, egy bánása, Lugos, Karánsebessel, a töröknek adódva. Partiumban lévő böcsületes emberek jószági meg nem adatása, nem keresztény lelkű ember, valaki erdélyiek felől idegenül gondolkozik. Mindazáltal eleitül fogva volt Aquilista,¹³⁷ aki a dolgokat úgy magyarázta, amint [...] ¹³⁸ tetszett.

123 hadműveletet

124 a marosvásárhelyi országgyűlés alkalmával

125 beiktatása

126 mind Erdély országának megtartása

127 rendezi

128 fegyverszünet

129 szállásra

130 hadtest

131 a hadjáratok szétküldetethetnének biztonságos

132 a kincstárnak egy Alsószombat nevű udvarháza

133 becsültetik

134 hasznosítani

135 utak-módok

136 miatt

137 Aquilista, Sas-párti [?]

138 [olvashatatlan szó]

In Anno 1659 Havasalfölde, Moldovai Vajdák exulantságok¹³⁹ Porta kedvetlenségében jutva, úgymint Kosztandin Vajda,¹⁴⁰ Stepán Vajda,¹⁴¹ Minje¹⁴² vajdák a némethez confugiálva,¹⁴³ életeket bujdosásokban végezték el.

Két Báthoriak,¹⁴⁴ egyik a némethez adván magát, Uppulia¹⁴⁵ nevű városban exulantságában holt el, mindenéből kifogyván, egy vállban vágott veres bársony mentében temettetett el.

Az egyike recurrált¹⁴⁶ a Porta favorához, kedvében lévő a Porta, újabban statuáltatott Erdélyi Fejedelemségében, s úgy is holt el.

Grigorás Havasalföldi Vajda¹⁴⁷ hasonlóképpen deviált,¹⁴⁸ Porta favorához recurrált, obtineálván¹⁴⁹ újabban¹⁵⁰ vajdaságát, székiben holt meg.

A rácság ellen most az ideje a muszka alkalmatosságával, a Török Nemzetet ellene felindítani, lévén a Magyar Nemzetnek olyan veszedelmes ellenkezője, mellyért is nem egyebet érdemel veszedelmeztetésénél.

Emlékezetben kelletik hoznom Bethlen Gábor dolgát, a Magyar Korona kezéhez jutva, azzal megkoronáztatása nem elszakasztja az Erdélyi Fejedelemségétől, sőt visszaadva, Erdélyi Fejedelemségéhez accomodálja¹⁵¹ inkább magát, annak csendes birodalmára.¹⁵²

Dávid az isteni próbák alatt az frigyládát visszavinni javallja, szovai ezenek: Vidd vissza az Úr Ládáját, és ha néki tetszem, vissza hoz engem helyemben.¹⁵³

Acháb királyt kiteszi, ki volna, aki veszedelmeztethetné, a Sátány ígéri magát, Prophetáit felindítja, menne a Gileád ellen való hadra, hogy ott vesszen, a Sz[ent] Históriák, úgy a külsők¹⁵⁴ elég példák, az isteni akaratokon kívül micsoda Fátumokra jutottak.

Mindezek mire valók, a szabados utak elpróbálások, az isteni tanácstul függnek azoknak megáldattatások. Azért az mi az ő idejére való és az isteni akaratok utat nyitnak azoknak végben vitelére, vétek elaludni, akár micsoda színek alatt.

139 száműzöttségük

140 Şorban Constantin (megh. 1668), 1659 végén havasalföldi vajda, vereséget szenvedett a tatároktól, 1661-ben lett moldvai vajda, II. Rákóczi György szövetségese volt. Elmenekült, s Lengyelországban halt meg.

141 X. Ştefan Gheorghe 1654-től 1661-ig moldvai vajda, Konstantin átmenetileg elűzte, II. Rákóczi György ültette vissza trónjára.

142 III. Mihnea Radu, havasalföldi vajda, 1658–1659-ben II. Rákóczi Györggyel a török ellen fordult, 1659-ben vereséget szenvedett, menekülés közben magyar földön halt meg.

143 menekülve

144 Két Báthoriak: egyikük Báthory Zsigmond (1573–1613), Prágában halt meg.

145 Oppeln

146 visszatért

147 Grigorasko

148 eltért

149 visszatérően, visszanyervén

150 újra

151 alkalmaztatja

152 bírására

153 2. Sám. 15, 25.

154 világiak

Azért iterato,¹⁵⁵ nem az az én tetszésem, hogy ellenkezést javalljak, sőt az ellenkezésből is jó jöjjön ki, javallom. Azért hogy Idegen Nemzet avagy kárhoztathat-e? Valamelly Nemzet annak jó akaratjával visszaélni, favorában nem jutni, nem lévén az isteni tanácsban, ha az által akar az isteni végzés megtartani. Boldog Fejedelemség, azki országát s magát szabados utakon kívánja megtartani. Isten az ilyeneket Dáviddal bujdosási után vigyen királyi székiben, szerencsés uralkodásával megáldván (az Achitophell tanácsit megszégyenítvén).¹⁵⁶ Amen.

155 ismétlem

156 Akhitófel tanácsa az volt, hogy Absolon menjen be Dávid ágyasai házába, illetve forduljon Dávid ellen.
2. Sám. 15, 16, 20–23.